

بررسی وضعیت زندگی بازماندگان زلزله بم

دکتر سیداکبر بیان زاده^(۱)، دکتر یدالله اسلامی^(۲)، دکتر عزت‌الله... سام آرام^(۳)

دکتر ستاره فروزان^(۴)، دکتر مصطفی اقلیما^(۵)

چکیده:

نظر به اهمیت کم‌کمرسانی به موقع و مداخله بلافاصله پس از بروز بلاهای طبیعی به ویژه حوادثی که با خسارت‌ها و تلفات جانی گسترده همراه هستند و نیز ضرورت اقدامات کوتاه و بلندمدت، در پیشگیری از پیامدهای زیانبار روانشناختی و اجتماعی ناشی از اینگونه حوادث، پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت زندگی بازماندگان زمین لرزه بم و میزان رضایت آنها از اقدامات صورت گرفته چند هفته پس از بروز زمین لرزه یاد شده انجام شده است.

در این پژوهش که از نوع زمینه‌یابی است به منظور ارزیابی وضعیت زندگی خانواده‌ها و سنجش نیازهای آنان با ۳۶۳ تن از سرپرست خانوارها (۲۰۳ زن و ۱۶۰ مرد) که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی از میان کل بازماندگان ساکن در چادرهای نصب شده در شهرستان بم انتخاب شده بودند، مصاحبه‌های مکالمه‌گونه انجام شد.

برای گردآوری داده‌ها یک پرسشنامه دارای ۴ بخش (الف: ویژگی‌های جمعیت شناختی، ب: وضعیت محل زندگی، ج: وضعیت روانی - اجتماعی، د: نظر افراد درباره کمکهای دریافتی) و یک پرسشنامه دارای ۶ پرسش باز در زمینه بازسازی منطقه آسیب دیده، مدیریت افراد محلی و افراد غیربومی همچنین افراد دولتی، به کار برده شد. داده‌های گردآوری شده به

- ۱- دانشجویار دانشگاه، عضو هیأت رئیسه و مسئول واحد آموزش و پژوهش مؤسسه تحقیقات، بازتوانی و بهبود زندگی زنان.
- ۲- استادیار دانشگاه، عضو هیأت رئیسه و مسئول واحد مشارکت‌های مردمی مؤسسه تحقیقات، بازتوانی و بهبود زندگی زنان.
- ۳- دانشجویار دانشگاه، عضو افتخاری و مشاور طرح در مؤسسه تحقیقات، بازتوانی و بهبود زندگی زنان.
- ۴- استادیار دانشگاه، عضو هیأت رئیسه در مؤسسه تحقیقات، بازتوانی و بهبود زندگی زنان.
- ۵- دانشجویار دانشگاه، عضو افتخاری و مشاور طرح در مؤسسه تحقیقات، بازتوانی و بهبود زندگی زنان.

کمک روشهای آمار توصیفی تحلیل و ارائه گردید. نتایج این پژوهش نشان داد که بیشترین درصد افراد شرکت کننده در این مورد بررسی در گروه سنی ۲۱-۳۰ سال متاهل، دارای تحصیلات متوسطه و خانه‌دار بوده‌اند. درصد بالایی از آنها از نظر دسترسی به امکانات و تسهیلات اولیه نظیر آب سالم بهداشتی، مواد غذایی، وسایل پخت و پز، دستشویی و توالت، صابون و مواد پاک کننده بهداشتی، وسایل خواب و چادر محل اقامت رضایت نداشته‌اند و یا رضایت در حد متوسط داشته‌اند.

بسیاری از افراد در این بررسی از نظر امکانات آموزشی، فرهنگی، شغلی و تفریحی دچار مشکلات و محدودیت‌های جدی بوده‌اند به طوری که در صد بالایی از آنان هیچگونه دسترسی به روزنامه و کتاب، دوره‌های آموزشی نداشته و فاقد برنامه‌های مربوط به فعالیت‌های بدنی و اجتماعی بوده‌اند. افزایش مشکلات روانی - رفتاری پس از بروز حادثه یاد شده و میزان سوء مصرف مواد از یافته‌های دیگر این بررسی بوده است. یافته‌های پژوهش نشان دهنده اهمیت توجه به وضعیت زندگی بازماندگان و فراهم کردن هر چه بیشتر امکانات اولیه زندگی و نیز تسهیلات آموزشی، فرهنگی، تفریحی خدمات بهداشتی و بهداشت روانی و بالاتر از آن امکانات شغلی و ایجاد کار می‌باشد.

مقدمه

وی هستند، پیوسته رخ می‌دهند و نباید پنداشت که می‌توان

از بروز همه آنها جلوگیری کرد (روحیان «Rohban» ۱۳۷۷). اما

انسان دریافت که با بکارگیری تدابیری می‌توان از زیانهای

مالی و جانی برخی بلایای طبیعی کاست و از بروز برخی

از آنها پیشگیری کرد. برای نمونه می‌توان با امن‌تر نمودن

ساختمانها و سازه‌های شهری و روستایی، مقاومت آنها را در

برابر لرزش‌های زمین لرزه افزایش داد و با بهره‌گیری بخردانه

از جنگل و مراتع و مهار سیلاب‌ها از جاری شدن سیل‌های

ویرانگر پیشگیری نمود (کاربی «Carby» ۱۳۷۷).

یکی از بلاهای طبیعی بسیار خطرناک زمین لرزه است،

زمین لرزه‌های شدید بیشتر از سیل و توفان شدید خسارت و

حوادث غیرمترقبه رویدادهای ناگهانی، غیرمنتظره و

خطرناک هستند که می‌توانند تهدیدی برای زندگی افراد به

شمار روند، گروه بزرگی از ساکنان یک منطقه را تحت تأثیر

قرار دهند و فشار روانی فراتر از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های

سازگاری را به اعضای یک جامعه تحمیل کنند (روبرتز

«Roberts» ۲۰۰۲).

از سوی دیگر در طول تاریخ، طبیعت با نشان دادن چهره

خشن خود با پدیده‌های ویرانگری چون سیل، آتشفشان،

طوفان، گردباد، آتش‌سوزی‌های گسترده و زمین لرزه به انسان

این نکته را یادآور شده است که این رویدادها بخشی از زندگی

طوفان، سیل و گردباد را می‌توان در کوتاه مدت پیش بینی کرد و مناطق در معرض خطر را از بروز آنها آگاه نمود. اما در مورد زمین لرزه و رانش زمین پیش بینی کوتاه مدت بروز آنها امکان ناپذیر است^(۳).
 با توجه به افزایش پیامدهای زیانبار بلایای طبیعی به دلیل افزایش جمعیت شهرها و اجتماع‌ها و بی‌ثباتی سیاسی پدید آمده در بسیاری نقاط جهان^(۴)، در یک دهه اخیر در سطح جهان، سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۵ کشورها را تشویق نمود تا در

صورت امکان تا سال ۲۰۰۵ دست کم ۱۰٪ از اعتبارات مالی خود را برای مدیریت بحران در حوادث غیرمترقبه به اقدامات پیشگیری از بروز این حوادث اختصاص دهند. به پیشنهاد سازمان ملل متحد، جامعه جهانی باید این موضوع را به عنوان یکی از عوامل توسعه پایدار در نظر بگیرد و نه صرفاً به عنوان کمک‌های انسان دوستانه^(۵).

از سوی دیگر با پیش بینی راهکارهایی امروزه بسیاری از کشورهای پیشرفته صنعتی و برخی کشورهای رو به رشد توانسته‌اند در زمینه کاهش آسیب‌های ناشی از بلایای طبیعی گام‌های بلندی بردارند. با بهره‌گیری از پیشرفت‌های فن آوری، سیستم‌های هشدار سریع و ابزارهای سنجش به ویژه ابزارهایی که در فیزیک و ژئوفیزیک بکار برده می‌شوند و ابزار اطلاع رسانی همگانی، امروزه تا اندازه‌ای پیش بینی بروز

تلفات به بار می‌آورند زیرا تقریباً بدون اخطارهای روشن قبلی رخ می‌دهند و در زمانی کمتر از یک دقیقه می‌تواند فاجعه‌های وسیعی را موجب شوند. زمین لرزه‌های زیر دریایی کوه موج‌هایی پدید می‌آورند که فعالیت آنها شعاع زیادی را در بر می‌گیرند و شهرهایی که نزدیک گسل‌های فعال، زمین‌های سست و ناستوار یا کنار دریا قرار دارند، به ویژه در برابر زمین لرزه‌ها و زمین لرزه‌های زیر دریایی بسیار آسیب پذیرند (هیز «Hays» ۱۳۷۷؛ روبرتز ۲۰۰۲).

بلاهای طبیعی ویرانگر، افزون بر آنکه سبب مرگ و میر و آسیب‌های جسمی می‌شوند، می‌توانند ساخت‌های اجتماعی، تولید، اشتغال و درآمد را در هم بریزند. سبب بروز مشکلات روانی-رفتاری دیرپا و ازار دهنده در آسیب دیدگان و بازماندگان شوند که تا ماهها و گاهی سالها امکان فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی را از آنان می‌گیرند^(۶).

از سوی دیگر با پیش بینی راهکارهایی امروزه بسیاری از کشورهای پیشرفته صنعتی و برخی کشورهای رو به رشد توانسته‌اند در زمینه کاهش آسیب‌های ناشی از بلایای طبیعی گام‌های بلندی بردارند. با بهره‌گیری از پیشرفت‌های فن آوری، سیستم‌های هشدار سریع و ابزارهای سنجش به ویژه ابزارهایی که در فیزیک و ژئوفیزیک بکار برده می‌شوند و ابزار اطلاع رسانی همگانی، امروزه تا اندازه‌ای پیش بینی بروز

۶- منطقه مدیترانه شرقی سازمان جهانی بهداشت Health organization, Mediterranean Region, World Eastern, نوریس «Norris»، فرایدمن «Friedman» و واتسون «Watson»، فروجی «Ferrucci» ۱۳۷۷.

۸- رحمان «Rahman» ۱۹۹۹.

۹- مدیریت بلایا و کاهش آسیب در آمریکای لاتین و حوزه دریا کارائیب «American and the Caribbean Management and mitigation in Latin Disaster» ۱۹۹۷.

چادرها، تعداد آزمودنی‌های مورد نظر انتخاب و برای تعیین وقت مصاحبه و جلب رضایت آنان به چادرها مراجعه شده است. سپس در زمان تعیین شده، هنگامی که سرپرست خانوار در چادر حضور داشته است با در دست داشتن پرسشنامه‌های مورد استفاده به یک یک چادرها مراجعه و اطلاعات مورد نیاز گردآوری شده است.

پرسشگران ۱۰ نفر آقا و خانم از میان افرادی که بومی منطقه آسیب دیده بوده، دارای مدارک کارشناسی و یا دانشجویی مقطع کارشناسی بوده‌اند و با زبان بومی مردم اشنایی داشتند و انتخاب شده‌اند. این افراد در دو جلسه ۳ تا ۴ ساعته شرکت نموده، روش گردآوری اطلاعات و انجام مصاحبه تکمیل پرسشنامه را آموختند. گردآوری اطلاعات و انجام مصاحبه‌ها در هفته دوم اسفند ماه ۱۳۸۲، حدود دو ماه، پس از بروز حادثه آغاز گردید.

برای گردآوری داده‌ها، یک پرسشنامه دارای چهار بخش به شرح زیر تهیه و به کار برده شد:

۱. ویژگیهای جمعیت شناختی: این بخش دارای پرسش‌هایی در زمینه، سن، جنس، وضعیت تاهل، شمار فرزندان، میزان تحصیلات، شغل، سطح درآمد پیش از حادثه و پس از آن بود.
۲. وضعیت محل زندگی: بهداشت عمومی، خوراک، پوشاک،

ناشی از پیامدهای زاینبار بالهای طبیعی در کوتاه مدت و مهمتر از آن در بلند مدت باشد (دگردیس و همکاران، ۲۰۰۱؛ رحمان، ۱۹۹۹؛ گلیک و بیرنباوم، ۱۹۹۸). بررسی‌ها نشان داده‌اند که ارائه خدمات امداد رسانی بلافاصله پس از بروز حوادث غیرمترقبه و رسیدگی به بازماندگان در کوتاه‌ترین زمان ممکن، نقش اساسی در کاهش آسیب‌های بدنی و روانشناختی و پیامدهای زاینبار روانی این حوادث دارند. بررسی حاضر در این راستا و با هدف ترسیم تصویری کلی از وضعیت بازماندگان زلزله بم در فاصله حدود ۸ تا ۱۰ هفته پس از رخداد این حادثه، بررسی نیازهای آنان، چگونگی برآورده شدن این نیازها، کاستی‌ها و نارسایی‌های موجود در ارائه مداخلات، امکانات و کمک‌های ارائه شده، انجام شده است. در این بررسی ضمن ارزیابی نیازهای بازماندگان، نظر ایشان درباره چگونگی خدمات ارائه شده و راهکارهای مناسب در راستای بازسازی مناطق آسیب دیده نیز پرسیده شده است.

روش

این بررسی از نوع پژوهش‌های زمینه‌یابی است. شرکت کنندگان در پژوهش از میان بازماندگان زلزله بم به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده‌اند. برای انتخاب آزمودنی‌ها، نخست با مشخص نمودن تعداد چادرهای نصب شده در منطقه مورد بررسی و شمار آزمودنی‌ها، به تصادف از میان

انجام گرفته و اقدام ضروری برای اجرای به موقع، مدیریت و اجرای بومی و محلی، دولتی و غیر بومی بوده است.

تحلیل داده‌های پژوهش به کمک روشهای آمار توصیفی انجام گرفت.

یافته‌ها

اطلاعات به دست آمده در زمینه ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان در پژوهش حاضر در جدول ۱ آمده است.

یافته‌های پژوهش در زمینه میزان رضایت آزمودنی‌های پژوهش از اندازه چادر محل اقامت، دسترسی به آب سالم بهداشتی، کیفیت غذا، توالت، دسترسی به آب و صابون، وسایل خواب، پوشاک، روشنایی داخل چادر و گرمای داخل چادر، وسایل پخت و پز، وضعیت بهداشتی اطراف چادرها، امکانات پزشکی و دارو در جدول مشاهده می‌شود.

به طور کلی ۷۲/۲٪ افراد مورد بررسی میزان خدمات ارائه شده از ضعیف ۲۲/۶٪ متوسط فقط ۲٪ افراد سطح خدمات خوب ارزیابی کرده‌اند. همچنین ۴۶/۸٪ نقش سازمانهای دولتی را در ارائه به موقع خدمات ضعیف ۴۲/۳٪ متوسط و ۸/۸٪ خوب دانسته‌اند.

جدول ۲- توزیع پراکندگی آزمودنی‌های پژوهش بر حسب میزان رضایت پاسخ دهندگان اندازه چادر، دسترسی به آب سالم بهداشتی، کیفیت غذا، توالت، دسترسی به آب و

بهداشت محیط زندگی که با مشاوره پرسشگر و پرسش از پاسخگویان تکمیل گردیده است. مناسب بودن اندازه چادر محل سکونت، دسترسی به آب سالم، غذای سالم و کیفیت آن (غذای گرم، میوه و سبزیجات) دسترسی به توالت و کیفیت آن، دسترسی به مواد شوینده و پاک کننده مانند آب و صابون، شامپو مانند آن، روشنایی داخل چادر، وضعیت هوای داخل چادر از نظر گرما و سرما، برخورداری از وسائل لازم برای خواب و نیز وسائل پخت و پز و وضعیت بهداشتی اطراف چادرها (دفع زباله، فاضلاب، حشرات، گرد و غبار و مانند آن).

۳- وضعیت روانی اجتماعی: شامل پرسش‌هایی در زمینه بیماری یا معلولیت جسمی، وضعیت سلامتی پس از حادثه از دست دادن عضوی از خانواده، امکانات آموزشی، فرهنگی و تفریحی برای کودکان و بزرگسالان، میزان فعالیت زنان مردان، کودکان و نوجوانان در طول روز و پس از غروب آفتاب تا هنگام خواب، روابط عاطفی اعضای خانواده با خود و سایر اعضای جامعه، نظر آنها درباره چگونگی کمک‌های ارائه شده و پیشنهادهای آنها درباره بهبود ارائه خدمات.

۴- نظریات افراد و ارزیابی اقدامات انجام شده در زمینه کاهش آسیب و نقش سازمانهای دولتی و غیردولتی در ارائه به موقع خدمات، میزان تغییرات ایجاد شده در دو ماه گذشته همچنین ۶ پرسش باز درباره بازسازی، خانه‌ها کیفیت اقدام

جدول شماره ۱. ویژگی های جمعیت شناختی شرکت کنندگان در پژوهش برحسب جنس، گروه سنی، وضعیت تاهل،

وضعیت تحصیلی، شغل، سطح درآمد و تعداد فرزندان

درصد	فروانی	متغیر	جنس
۲۴/۱	۱۶۰	مرد	جنس
۵۵/۹	۲۰۲	زن	
۱۶/۳	۵۹	۱۵-۲۰	گروه سنی
۳۲	۱۱۶	۲۱-۳۰	
۱۹	۶۹	۳۱-۴۰	وضعیت تاهل
۱۷/۵	۶۷	۴۱-۵۰	
۱۴/۳	۵۲	۵۱ به بالا	
۲۵/۹	۹۲	مجرد	
۵۵/۳	۲۰۱	متاهل	وضعیت تحصیلی
۱۷/۷	۶۸	جدا شده	
۱۷/۲	۶۶	بی سواد	
۲۴/۸	۹۰	ابتدایی	شغل
۲۰/۸	۱۴۸	متوسطه	
۱۶/۳	۵۹	عالی	
۷/۸	۲	مهندس و پزشک	شمار فرزندان
۱۵/۲	۵۵	کارمند	
۱۶	۵۸	آزاد	
۳/۰	۱۱	کشاورز	
۷/۴	۲۷	محصل	
۲/۵	۹	کارگر	
۳۲/۳	۲۴۱	خانه دار	
۱/۷	۶	بیکار	
۱۹/۸	۷۲	بدون پاسخ	
۳۶/۸	۱۳۳	۱-۳ فرزند	
۲۰/۴	۷۳	۳-۶ فرزند	
۵	۱۸	۷ نفر به بالا	
۳۷/۸	۱۳۷	بدون فرزند	سطح درآمد پیش از حادثه
۲۰/۴	۷۳	ضعیف	
۳۳	۱۲۰	متوسط	
۲۰/۴	۷۳	خوب	
۱/۷	۶	عالی	سطح درآمد پیش از حادثه
۲۴/۵	۸۱	بدون درآمد	

صابون، وسایل خواب، پوشاک، روشنایی و گرمای داخل چادر، وسایل پخت و پز، وضعیت بهداشتی اطراف چادرها، ویژگی ها در مرحله پیش از حادثه و پس از آن برحسب بیماری یا معلولیت جسمی، بیماری روانی، اعتیاد، پیش از

حادثه و پس از آن

امکانات پزشکی و دارو

متغیر	پیش از حادثه	پس از حادثه
بیماری یا معلولیت جسمی داشته	۳۶	۱۰/۲
نداشته	۳۲۶	۳۸۱
بیماری روانی داشته	۲۱	۵/۸
نداشته	۳۲۲	۳۲۶
اعتیاد داشته	۳۰	۸/۳
نداشته	۳۳۳	۳۲۷

متغیر	پیش از حادثه	پس از حادثه
امکانات پزشکی و دارو	۳۶	۱۰/۲
نداشته	۳۲۶	۳۸۱
بیماری روانی داشته	۲۱	۵/۸
نداشته	۳۲۲	۳۲۶
اعتیاد داشته	۳۰	۸/۳
نداشته	۳۳۳	۳۲۷

این بررسی نشان داد که ۳۳۵ تن (۹۲/۵٪) از افراد مورد

جدول ۳. مقایسه نظرات پاسخ دهندگان درباره برخی

همچنین ۹۴/۸٪ افراد مورد بررسی در هنگام اجرای بررسی در هیچ فعالیت اجتماعی شرکت نداشته‌اند.

جدول ۵- توزیع فراوانی نمونه پژوهش برحسب دسترسی به امکانات آموزشی و تفریحی، روزنامه و کتاب، کلاس و مدرسه و دوره‌های آموزشی

نوع امکانات	فراوانی	درصد
امکانات آموزشی و تفریحی		
رایج	۶	۷۷
تولیزبون	۲۷	۷۴
رایج و تولیزبون	۴۸	۱۳۲
غیره	۶	۷۷
عدم وجود امکانات	۲۷۶	۷۶
میزان دسترسی به امکانات تفریحی		
هیچ	۲۲	۷۵/۲
کم	۴۷	۱۲/۸
متوسط	۲۲	۶/۱
خوب	۲۱	۵/۸
دسترسی به روزنامه و کتاب		
روزنامه	۳۱	۸/۵
کتاب	۱۰	۲/۷
عدم دسترسی کتبی	۳۰۰	۸۲/۶
میزان دسترسی به کتاب و روزنامه		
هیچ	۲۹۸	۸۲/۱
کم	۲۸	۱۰/۵
متوسط	۱۹	۵/۲
خوب	۸	۲/۲
کلاس و تقوسه		
وجود دارد	۵۶	۱۵/۴
وجود ندارد ولی نامطلوب	۲۲۷	۶۲/۵
مطلوب	۸۰	۲۲/۱
دوره‌های آموزش رسمی		
وجود ندارد	۳۳۱	۹۷/۲
وجود ندارد ولی نامطلوب	۲۳	۶/۳
مطلوب	۹	۲/۵

جدول ۶- توزیع فراوانی پاسخ دهندگان برحسب فعالیت زنان، مردان، کودکان، نوجوانان و جوانان در طول روز

بررسی عضوی از خانواده خود را از دست داده‌اند و تنها ۲۷ تن (۷/۵٪) هیچ عضوی از خانواده خود را از دست نده‌اند. توزیع فراوانی شرکت کنندگان در پژوهش برحسب شمار افراد از دست داده در جدول ۴ نشان داده شده است. همچنین ۵۲٪ از پاسخ دهندگان بر این باور بوده‌اند که با بکار بستن تدابیر پیشگراانه امکان کاهش تلفات جانی وجود داشته است و ۲۲٪ اظهار نموده‌اند که این امکان در زمینه کاهش آسیبهای جانی، روانی، اقتصادی و فرهنگی وجود داشته است.

جدول ۴- توزیع فراوانی پاسخ دهندگان برحسب از دست دادن یک یا چند تن از اعضای خانواده

تعداد	فراوانی	درصد
۱-۵	۶۷	۱۷/۵
۶-۱۰	۶۰	۱۶/۵
۱۱-۱۵	۲۱	۵/۸
۱۶-۲۰	۴۵	۱۲/۴
۲۱-۳۰	۵۵	۱۵/۲
۳۱-۴۰	۲۲	۸/۸
۴۱-۵۰	۲۲	۸/۶
۵۱-۶۰	۲۴	۶/۶
۶۱-۷۰	۲۷	۷/۶
جمع	۶۳	۱۰۰٪

یافته‌های پژوهش در زمینه دسترسی نمونه پژوهش به امکانات آموزشی و تفریحی، روزنامه و کتاب، کلاس و مدرسه، دوره‌های آموزشی در جدول ۵ ارائه گردیده است.

روبرو هستند در جدول ۸ ارائه گردیده است.

جدول ۸. توزیع فراوانی پاسخ افراد نمونه پژوهش در

زمینه مشکلاتی که آسیب دیدگان با آن روبرو هستند

مشکلات	فراوان	درصد
مسکن	۸۶	۲۲/۶
شغل	۴	۷/۱
امنیت	۱	۰/۳
امکانات	۴۱	۱۱/۳
ترکیبی از موارد بالا	۲۱۳	۵۸/۷
غیره	۵	۱/۳
بی جواب	۱۳	۳/۶

به طور کلی ۷۸/۲٪ از پاسخ دهندگان در این پژوهش،

مشکلات مسکن، امنیت، بهداشت و شغل را از اولویت‌های

اساسی برای حل مشکلات خود معرفی نموده‌اند و ۱۳٪ تنها

خواهان حل مشکل مسکن بوده‌اند.

بحث در نتایج

همانگونه که گفته شد، بررسی حاضر با هدف به دست

آوردن تصویر روشنی از وضعیت اقتصادی، اجتماعی-روانی

بازماندگان زلزله بم انجام شده است. این بررسی نشان داد

که شمار زیادی از افراد مورد بررسی از نظر برخی کمک‌های

دریافتی به ویژه دسترسی به آب سالم بهداشتی، دسترسی به

غذا با کیفیت مطلوب، ابزار نارضایتی نموده‌اند و دسترسی به

این نیازها را در سطح نامطلوب برآورد کرده‌اند. بررسی رابین

و همکاران (۲۰۰۰) نیز نشان از نارضایتی بازماندگان یک

فاجعه طبیعی از کمک‌های دریافتی و پاسخگو نبودن کمک‌ها

در برآوردن نیازهای اولیه و ضروری ایشان بوده است. شاید

نوع امکانات	فراوانی	درصد
زنان		
عدم فعالیت	۴۱۶	۵۸/۳
انجام امور منزل	۱۳۲	۳۶/۳
سنگواری و صحبت با دیگران	۳	۷/۱
غیره	۱۱	۳
مردان		
عدم فعالیت	۶۵	۱۷/۹
صحبت با دیگران و عبادت	۸	۰/۳
حضور در محل کار	۴۸	۱۳/۲
آواربرداری	۱۳	۳/۶
عدم فعالیت مشخص	۲۳۳	۶۴/۲
غیره	۳	۰/۸
کودکان		
مدرسه	۱۱	۳
بازی در کوچه	۳۷	۱۰/۳
غیره	۱	۰/۳
بدون فعالیت	۳۳۳	۸۹/۳
نوجوانان		
مدرسه	۲۶	۷/۲
عدم فعالیت	۲۳	۶/۳
عدم فعالیت مشخص	۳۰۳	۸۳/۷
غیره	۶۰	۱۶/۸
جوانان		
عدم فعالیت	۴۷	۱۲/۸
کار و آواربرداری	۱۸	۵
بدون فعالیت مشخص	۲۸۸	۷۹/۳
غیره	۶۰	۱۶/۸

یافته‌های پژوهش درباره نظرات افراد مورد بررسی نسبت

به روابط میان افراد با خانواده و نزدیکان و با سایر افراد.

جدول ۷. توزیع فراوانی پاسخ آزمودنی‌های پژوهش

بر حسب روابط میان افراد با خانواده و نزدیکان

چگونگی روابط	با خانواده و خویشان	با سایر افراد
بی تفاوت	۲۲	۴۱
عصبی و خشمگین	۸۳	۵۰
نزدیک و مهربان	۱۹۱	۱۱۷
کمک کار و حامی	۴۳	۷۳
فاصله دار و بی عاطفه	۱۶	۱۶
سایر موارد	۶	۵

این بررسی نشان داد که ۲۲/۳٪ افراد مورد بررسی خود

را نیازمند خدمات روانپزشکی و مشاوره ۴/۴٪ وجود مراکز

درمانی و مشاوره، را ضروری دانسته‌اند و ۶۰/۶٪ خود را

نیازمند خدمات روانپزشکی مشاوره نمی‌دانسته‌اند. یافته‌های

پژوهش در زمینه مشکلاتی که در مردم در حال حاضر با آن

از بستگان به معنی وارد آمدن استرس روانی بسیار شدید و از دست دادن حمایت‌های عاطفی، اقتصادی و اجتماعی برای گروه بزرگی از بازماندگان است. از این رو توجه به برآوردن نیازهای اولیه و اساسی بازماندگان و همچنین نیازهای بهداشت روان ایشان و کوشش در راستای بهبود بخشیدن زخمهای ناشی از این فاجعه طبیعی حیاتی به نظر می‌رسد و در این راستا تاکید بیشتری بر روی شکل دادن فعالیت‌های اجتماعی و مشارکت با بازماندگان در امور اجتماعی خود که از این طریق به ایجاد افق‌های نو و امیدهای تازه در زندگی آنان کمک نموده و شبکه‌های اجتماعی لازم نیز به منظور بهبود وضعیت روانی - اجتماعی ایشان تشکیل می‌گردد. به طور کلی این بررسی نشان داد که گروه بزرگی از افراد مورد بررسی ضمن آن که با استرس‌های روانی شدیدی روبرو شده‌اند از کمک‌های دریافتی، وضعیت بهداشت محیط زندگی، گذراندن اوقات و امکانات آموزشی، فرهنگی و تفریحی، اوضاع اقتصادی و اجتماعی خود ناخشنود بوده‌اند. بیشتر افراد مورد بررسی ارائه خدمات از طریق سازمانهای بین‌المللی را مؤثرتر از کمک‌های سازمانهای دولتی و غیردولتی داخلی دانسته‌اند. ۸۸٪ آنان نقش نهادهای دولتی را در امداد رسانی ضعیف و متوسط برآورد کرده‌اند. البته شاید بتوان علت این ارزیابی را حضور سریع و ارائه خدمات زود هنگام و یا با برنامه‌ای

بتوان گفت که شرایط غیرعادی روحی - روانی و جسمی بازماندگان از حوادث غیرمترقبه به ویژه زمین لرزه و سیل که افراد را یکباره با حجم گسترده‌ای از خسارات مالی و تلفات جانی روبرو می‌کند این امکان را فراهم نکند که برآوردی دقیق و منطقی از خدمات ارائه شده داشته باشند و مشکلات موجود در زمینه فراهم آوردن خدمات و توزیع عادلانه آنها در میان بازماندگان را بشناسند. نکته مهم در یافته‌های این پژوهش شیوع مشکلات روانی در ۵/۸٪ افراد مورد بررسی در پیش از این حادثه بوده است. این رقم به ۲۵٪ در مدت ۲ ماه پس از وقوع حادثه یعنی ۶ برابر، افزایش یافته است. این یافته پژوهش ضمن آنکه با یافته‌های بسیاری از پژوهشگران و کارشناسان بلایای طبیعی همسویی دارد (سازمان جهانی بهداشت، ۱۹۹۲؛ گرسونز، ۱۹۹۱). نشان دهنده ضرورت توجه بیشتر به بهداشت روانی بازماندگان، رسیدگی بیشتر به نیازهای مبرم و اساسی آنها و از میان برداشتن موانع موجود در زمینه برآوردن نیازهای مختلف ایشان است. از دست دادن یک یا چند تن از اعضای خانواده در ۹۲/۵٪ افراد مورد بررسی، گویای آن است که درصد قابل توجهی از آنان یکی از استرس‌های بزرگ روانی را تجربه کرده‌اند. در حالی که بسیاری از این افراد بیش از یک تن و شماری از آنان بیش از ۴۰ تن از بستگان خود را از دست داده‌اند. روشن است که از دست دادن این شمار

سپاسگزاری

نگارندگان مقاله بر خود لازم می‌دانند تا از حمایت‌های مؤثر و تعیین‌کننده فکری و مالی سرکار خانم دکتر ضیایی ریاست محترم مؤسسه تحقیقات، بازتوانی و بهبود زندگی زنان که انجام این بررسی را میسر نمود قدردانی نمایند. پژوهشگران از همکاری ارزشمند آقای پورمنعمی و سرکار خانم جلالی که نقش ارزنده‌ای در ایجاد هماهنگی‌های لازم و مدیریت گردآوری اطلاعات داشتند تشکر می‌کنند و البته قدردانی از مردم بازمانده از زلزله که خود در تدارک اطلاعات این بررسی در نقش‌های مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده همکاری اصلی و مساعدت جدی را داشتند از اولویت و اهمیت فراوان برخوردار می‌باشد. از مشارکت علمی آقایان عیسی کریمی کیسمی و مجتبی احسان منش و نیز همکاری قابل توجه خانم کاوکانی در انستیتو روانپزشکی تهران نیز سپاسگزاری می‌نمائیم.

منابع:

- کاربی، باربارا (۱۳۷۷). بایدها و نبایدها. ماهنامه پیام یونسکو (سال بیست و نهم، شماره ۳۲۹، ۲۲-۱۹).
- فروچی، فابریتسو (۱۳۷۷). هشدار به موقع. ماهنامه پیام یونسکو، سال بیست و نهم، شماره ۳۲۹، ۲۶-۲۳.
- هینر، والتر (۱۳۷۷). خطرهای طبیعی. ماهنامه پیام یونسکو، سال بیست و نهم، شماره ۳۲۹، ۱۵-۱۰.

دانست که برخی سازمانهای غیردولتی بین‌المللی در مرحله اولیه و حاد مشکل در منطقه از خود نشان دادند.

محدودیت‌ها و پیشنهادها

تدوین و تنظیم ابزار پژوهشی که بتواند در بلایای مختلف و شرایط متفاوت کاربرد داشته باشد و در عین حال تصویر جامعی از وضعیت روانی-رفتاری و اقتصادی-اجتماعی آنان نشان دهد پیشنهاد می‌شود تا از طریق آن بتوان به طور منظم ارزیابی‌های دقیقی را از نیازها و شرایط بازماندگان با هدف برنامه‌ریزی دقیق و ارائه خدمات انجام داد.

پس از بروز حوادث غیرمترقبه افراد آسیب دیده و بازماندگان که فشارهای روانی شدیدی را تحمل کرده‌اند با وجود داشتن مشکلات روانی ممکن است به دلایل زیادی خود برای دریافت خدمات روانشناسی و روانپزشکی مراجعه نکنند از این رو وظیفه دست‌اندرکاران بهداشت روانی است که به آنها مراجعه نمایند و خدمات مورد نیاز را ارائه دهند. مراجعه خانه به خانه، ایجاد ارتباط و ارائه حمایت‌های عاطفی بیشتر و تلاش در شکل‌دهی شبکه‌های اجتماعی جدید و جایگزین و نیز مشارکت دادن افراد در برنامه‌های بازسازی و امور روزمره زندگی به عنوان کوشش‌های مؤثر در کاهش فشارهای روانی و بلکه اقتصادی بازماندگان پیشنهاد می‌گردد.